

уложене оповідання про минулі роки: з багатого запасу пам'яті автор вибрав кілька більш цікавих епізодів й обробив кожний окремо в самостійний епізод. Що до вибора таких окремих епізодів автору нема чого закинути: з різних боків зачіпають вони літературне і наукове життя петербурського суспільства шістьдесятих років і разом дають цікаві образки життя того часу; чимало місця присвячує автор політичним змаганням тодішньої молодіжи, тайному політичному товариству „Земля и Воля“. Взагалі сюжети вибрано досить щасливо і як є тут що менш цікаве, то се не шкодить загальному вражінню. За те більш серйозний закид можна зробити автору споминів з другого боку, а се за вибір поодиноких деталей в обмальованню поодиноких діячів минулого. Цілком зрозуміле, що кожний, хто пише з минулого й перебирає в пам'яті своїй, що там лишило ся в тих часів, застановлюєть ся передовсім на більш ясних, більш яскравих рисах і образах, себто на тім, що він найліпше знає, в чім брав сам найбільшу, активну участь; але се не все буде дійсно цікавим і з об'єктивного погляду. Не заглиблюючись в аналіз окремих подій і суспільних течій, не застановлюючись докладнійше над в'ясненнем їх внутрішніх зв'язків між собою, автор споминів передає, що робив й що бачив, не розбираючи докладно, о скільки та або иньша риса чи деталь дійсно здаєть ся цікавою й потрібною для читача, що хоче у нього, автора, довідати ся півстоліття пізнійше після самих подій про діячів минулого часу.

В сій взагалі цікавій книжці, для читача Українця особливе значіння будуть мати уступи присвячені тим або иньшим діячам українського руху. Окрім спеціального розділа про „Основу“ (с. 168—182), в багатьох місцях ми зустрічаємо окремі звістки про Костомарова (його професорська діяльність с. 101—105, диспут з Погодином стор. 164—166, конфлікт з публичними лекціями Костомарова 210—220, більш дрібні вказівки про цікавість лекцій Костомарова с. 163, 222, про иньші відносини Костомарова с. 120, 121, 206 і т. д.). Як репрезентант ліберального студентства, автор споминів часто зустрічав ся з Костомаровом і мав з ним знєсини в тих чи иньших справах, не кажучи вже про те, що слухав його університетські й публичні лекції: через те міг він подати цікаві звістки, й подати їх більш, ніж ми тут в дійсности знаходимо. Цікаві між иньшим дві замітки (але з другого боку невідомо, о скільки можна на них покладатись): в першій уступі оповідає автор споминів, як Костомарів висловляв йому гадку, що з розвитком культурного стану українського люду зникнуть осібні прикмети українського народу (с. 104), в другій — переказує він слова Костомарова, що ніби покійний вчений під впливом своїх студій над молоканами й їх моральними поглядами прийшов до переконання про культурну висшість

Великоруссів над Українцями (с. 105); для вяснення деталів світогляду покійного вченого цікаво б було знати, о скільки сі й ті слова Костомарова мали такий рішучий тон в дійсности.

Меньш щасливим вийшов у автора споминів розділ про „Основу“ : передовсім зміст розділу ширший, ніж титул: автор сполучив тут свої спомини про знайомих в Петербурзі Українців, починаючи від Куліша і Костомарова, Білозерського, Кістяковського й О. Котляревського й кінчучи Громекою і якимсь невідомим Дозе. Лишаючи на боці різкі фактичні помилки (нпр. в біографії Куліша), треба завважити, що діячів „Основи“, з виїтком Костомарова, автор майже не зустрів поза редакційними зібраннями, а через те й не міг дати про них фактичних звісток; цікаво завважити той тон, з яким згадує автор якусь невідому йому дівчину на редакційних зібраннях; він, здасть ся й сам розуміє, що се не до речі, але шкода пропустити подробицю (с. 175). З фактичних вказівок цікаво завважити спогад про чарівне вражінне від Шевченка (с. 270), про його значіння в кружку „Основи“ (с. 169). До Куліша ставить ся автор споминів неприхильно, завважує його самолюбство. На погляд автора „Основа“ загинула через недбалість редакції; найбільш впливовим був там Куліш, а редактор Білозерський обмежав ся лише вєшею дипломатією в увиканню різних суперечок між членами редакції. Національні змагання і гостра постава селянського питання привели „Основу“ до ворожих відносин з російською бюрократією і з російськими суспільними течіями: автор нагадує, як ворожо відісе ся Катков до пляна Костомарова видавати народні книжочки на українській мові (с. 180). Біографічними звітками про Білозерського, Громеку й Кістяковського закінчує автор розділ про „Основу“.

Добре б було, як би автор знову вернув ся до своїх споминів і подав би иньші епізоди, опущені в сій книжці.

Олександр Грушевський.

Отчетъ Императорской Публичной Библиотеки за 1899 г., С.-Пб., 1903, ст. II+211+4.

В 1899 р. царська публична бібліотека в Петербурзі збогатила ся 39.379 новими творами (в 45.288 томах) й 4.086 рукописами й автографами. Для нас найінтересніший відділ рукописів, а в нїм спеціально те, що тикаєть ся української історії, історії літератури, культури й ин. — взагалі т. зв. українса. Та найперш мусимо згадати одну більшу колекцію старих рукописів, набуту за ціну 5000 руб. від начальника російської духовної місії в Єрусалимі Антонія, де є між ин. багато інтересних славянських рукописів XIV—XIX ст. Дорогоцінну славянську памятку